

## АВТОРСЬКА ТЕРИТОРІЯ 3

Архипова Л. Д.

### СЛОВО ПРО ПЕРЕКЛАД

*Переклад - вимога існування культури - настільки ж необхідний, як і неможливий.* Переклад визначається ідеєю відповідності й точності - цілком досконалого від-творення, породження дублікату, який зможе виконувати всі ті самі функції комунікації, що й оригінал. Але оскільки йдеться про вихідну різницю матеріалу - мов, досконалої подібності досягнути неможливо. Отже, перекладів і було, і буде багато, й ця множинність змушує до пояснення й захисту кожного запропонованого перекладу, що вимагає певної рефлексії над процесом перекладу, а значить "інструменту" - мови, за допомогою якої і стає можливою артикуляція, проговорення власної позиції. І таким "інструментом" може стати сучасна теорія тексту та інтерпретації, адже по суті переклад - лише загострена форма виявлення тих самих проблем, які висуває спілкування з будь-яким текстом.

Позиція перекладача - на межі, між- мовами, культурами, особами, а це значить - непевність, жодних готових рішень немає, і тому вимагається постійне обґрунтування кожного вибору, й при цьому існує відповідальність і перед автором, і перед майбутнім читачем, і перед собою. Перекладач самотужки й один на один виходить за межі звичного спілкування, коли й щодо власної, і щодо іншої мови, займає дещо відчужену позицію, а значить не може наївно, непослідовно та неусвідомлено користуватися звичними, вже засвоєними нормами як мовлення, так і мислення. У такій своїй нестандартній позиції - на межі комунікацій - перекладач виробляє власні норми, які допомагають здійснювати процес перекладу. Ці власні норми, які регулюють акти вибору на користь тієї або іншої мовної одиниці чи структури, я й називатиму "*стратегією перекладу*".

*Стратегія перекладу* включає в себе не лише засадничі підходи, на зразок славнозвісного "одомашнення" чи "очуження" тексту перекладу, але всю повноту принципів взаємодії із вихідним текстом оригіналу: від ціннісних і етичних норм, які визначають повагу/неповагу до оригіналу, автора, майбутнього читача, відповідальності перед вічністю - до правил само-редагування й прочитування тексту, з яким перекладач працює. Адже за незначимими, на перший погляд, рішеннями, як от: замінити або випустити ті чи інші слова, змінити порядок речень, щось скоротити, замінити надто нестандартну метафору на зрозуміліше й звичне словосполучення, виправити помилку автора - за цим стоїть стратегія перекладача, визначена позицією верховенства

своїх прав, яка часом виправдовується турботою про читача, ніби українцеві те чи інше може бути незрозумілим.

Найчастіше, на жаль, стратегія перекладача залишається непроговореною не лише для читача, але навіть і для самого перекладача, й саме в цьому, як мені здається, полягає причина дуже багатьох похибок, непорозумінь і з читачами, і з редакторами.

Звичайно, раз і назавжди виробити ідеальну стратегію перекладу, що відповідала би всім текстам і всім перекладачам, неможливо. Проте в мені попри всю постмодерність нашої культурної ситуації, залишилась дещо наївна віра в рефлексивні зусилля. Тому я пропоную перейти процес перекладу крок за кроком, подія за подією.

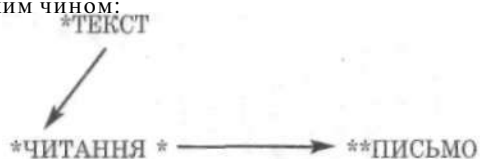
Маючи справу з перекладом, ми з необхідністю вступаємо в сферу дії семіосфери - створених до нас у нашій чи інших культурах систем знаків, тобто знаків та законів їх співвідношення й сприйняття, а значить, включаємося в процес пошуку знаків відповідних, що мають пояснити знаки, які взяли собі за завдання пояснити. Отже, *переклад - це завжди пошук засобів вираження смислу, який ми вбачаємо в знаках, що є для нас вихідними* (для перекладача це завжди його текст). А це значить, що перекладання передбачає постійне зважування відповідності, або як це сформулював Р.Якобсон, "пошук еквівалентного в різному" [1]. Перекладач постійно вирішує, наскільки той чи інший знак є відповідним оригіналові - першому ряду знаків, із якого ми переклад починаємо, а отже вимагає від нас ретельного вивчення й обстежування якостей вихідного знаку чи певної послідовності знаків - тексту, з якого й починається пригода перекладача, яка включає кілька важливих подій.

Перша подія - ТЕКСТ, який для того, щоб відбутися як такий потребує нашої ідентифікації в якості Тексту, тобто послідовності знаків, які щось виражають і тим самим підштовхують нас перекладати породжений ними смисл у інші знаки своєї мови (підкреслюю - своєї, тобто власної, особистісної, тієї української мови, що забарвлена власним досвідом і слововжитком).

ТЕКСТ, який визнали текстом, негайно починає ПРОЧИТУВАТИСЯ, тобто оживати, інтерпретуватися, перетворюватися в якусь реальність, читання відкриває можливість пошуку відповідних знаків, які й можуть відобразити в усному чи внутрішньому мовленні смисли, що повсякчас відкриваються, все нові й нові.

Нарешті захоплення Текстом і пошуком мовних засобів завершується ПИСЬМОМ, коли пере-

кладач стає фактично другим автором і пропонує іншу фізичну реальність ТЕКСТУ, пропонує ТЕКСТ І, який на його думку цілком передає смисли, породжені вихідним текстом. Цю послідовність подій, яку можна було би зобразити таким чином:



інтерпретація, пошук інших знаків ТЕКСТ І (текст перекладу)

Подія перекладу включає нас у *текстову динаміку*, й якщо ми прагнемо бути активними її учасниками, нам слід забути навички звичайного читача й вільного письма, але вибудувати свої стосунки з текстом і своїм майбутнім письмом: чи слід "поважати" текст і не нехтувати жодним найдрібнішим його елементом, чи має переклад бути кращим за оригінал, чи можна давати волю грі інтерпретацій, чи слід дбати про майбутнього читача й у який спосіб - усе це врешті піднімає проблему свобод і обмежень творчості в перекладі.

Переклад ми розглядаємо як трискладову подію: перший її момент - це зустріч із Текстом, який є дієвим і динамічним знаковим утворенням, покликаним "оживати" в Читанні - починається процес пошуку якомога цікавіших і нових смислів, які забезпечують наше майбутнє Письмо - власне переклад. Ми маємо ознайомлюватися з Текстом, перечитувати його всіма можливими способами, з'ясувати про Автора все, що взагалі можливо на цьому етапі, й для цього застосовуємо різні техніки читання - послідовну, розривну, ігрову, деконструктивну - врешті яку заманеться, аби тільки видобути максимум смислів і пізнати Текст у його унікальності якомога повніше. Так ми готуємося до Письма.

Як тільки ми перебираємо на себе активну роль у Письмі - хочемо ми того, чи ні, але стаємо

АВТОРОМ, і відповідно в нас виникають ті ж самі перспективи й питання, які стояли перед автором оригіналу: публічна поява тексту, а відповідно - початок уже незалежних від нас інтерпретативних пригод ТЕКСТУ І, тексту перекладу. Проте при всій значущості ролі перекладача примара вторинності не зникає, тому позиція перекладача, або АВТОРА І, дещо відмінна від звичайної авторської. І цю відмінність я вбачаю у відповідальності. Це слово добре вхоплює всі аспекти відповідальної позиції АВТОРА І:

Відповідальність містить у собі "відповідь", тому що перекладач своїм перекладом відповідає на ТЕКСТ, із яким працює. Переклад утілює собою результат спілкування вашого із цим Текстом. А значить перекладач відповідальний і перед Автором, якого фактично замінює - чи зберігатиме ТЕКСТІ красу й чарівність оригінального тексту. У події Письма перекладач перебирає на себе відповідальність за інтенції тексту й смисли, які вони породжують.

Відповідальність може значити також і саму здатність відповідати, бути спів-діячем, тому що перекладач несе відповідальність перед тими, хто стане читачем. І саме тут виникає проблема вибудовування стосунків із читачем: чи можливо для перекладача скеровуватися внутрішнім принципом досконалості й узагалі не зважати, чи буде це хтось читати й розуміти.

Нарешті перекладач відповідальний перед своєю культурою й своєю мовою, адже своїм перекладом ви вводите в культуру чужорідний для неї елемент, і ніхто не знає, яким буде результат цього вашого експерименту. Тут йдеться і про вибір текстів, які ви вважаєте достойними існування в українській культурі, і про визначну роль перекладача в реформуванні й видозмінах культур. Саме з відповідальних стосунків із читачем і власною культурою виникає перспектива необхідності проявити, висвітлити свою стратегію для того, щоб текстова реальність, яку ви створюєте своїм перекладом, була максимально комфортною для читача.